

‘Waarom uzelf toch altijd zo willen bewijzen, Tom?’

De Standaard - 10 Okt. 2020

Tom Van Dyck maakt na 16 jaar zijn rentree op de planken met Wachten op Godot. Na de crash, vorig jaar, leert hij stilaan los te laten. ‘Ik heb beseft dat ik mijn geluk vooral haal uit spelen.’

Hij werd eerder al gevraagd om terug te keren naar het theater, vertelt Tom Van Dyck (48), bekend uit tv-series als Het eiland en Over water en als bedenker van de oer-Vlaamse reeksen Van vlees en bloed Met man en macht en Den elfde tot den elfde. ‘Maar ofwel zag ik het voorstel niet zitten, ofwel was ik aan het schrijven of draaien voor tv.’

Dit keer heeft hij er niet lang over moeten nadenken, toen Tom Dewispelaere belde met de vraag om mee te spelen in Wachten op Godot. ‘Voor het eerst werken met Olympique Dramatique, bij Toneelhuis en dan nog in het stuk der stukken van Beckett, daar kon ik geen nee op zeggen.’ Van Dyck verslond Wachten op Godot meer dan dertig jaar geleden al in zijn slaapkamer, toen hij een tekstbrochure van de oerklassieker had gestolen uit de bibliotheek van Herentals. Al tijdens zijn toneelopleiding aan het Conservatorium, bij Dora van der Groen, hoopte hij ‘deze partituur’ ooit te kunnen spelen.

Hij maakt na zestien jaar afwezigheid een comeback door de grote poort. ‘Ik heb begin vorig jaar al eens geprobeerd een rentree te maken, maar daarbij heb ik mezelf helaas de gracht in gereden’, zegt Van Dyck aan het begin van het interview. Zijn monoloog Het beest in u heeft de première nooit gehaald.

‘Ik wilde alles zelf doen. En ik was me te weinig bewust van de immense stress die dat veroorzaakte. Alice (Reijs, zijn vrouw, red.) mocht me zeggen dat ik niet te genieten was, op dat moment was ik er niet vatbaar voor. Dat moest wel eindigen in een crash.’

‘Ja, maar ik superviseer hen. Ik heb ook nog nooit een serie geregisseerd die ik niet zelf had geschreven, en zowel in Van vlees en bloed als in Met man en macht speelde ik zelf mee. Den elfde van den elfde hebben Alice en ik ook nog eens helemaal zelf geproduceerd, gecast en getaxsheltd

‘Dat zit in mijn karakter. Maar ik leer om het los te laten. Wachten op Godot ervaar ik als een bevrijding.’

‘Ja, we hebben een oplossing gevonden. Maar dat was niet de fraaiste periode. Als je onderuitgaat, voel je pas hoe kwetsbaar je bent als kleine ondernemer. Het belang van werken in grote structuren is net dat er een vangnet is.’

‘Ik heb me ingeschreven voor een opleiding tot natuurgids, maar na twee weken heb ik me bedacht en mijn geld teruggevraagd. (lacht)

‘Ik zou de monoloog 55 keer spelen, ik had geen ander werk aangenomen. Mijn agenda was maanden leeg. Die tijd heb doorgebracht met denken, koken, fietsen en tuinieren. Ik heb veel gesprekken gevoerd met vrienden, naasten en mensen uit het vak. Gelukkig kwam stap voor stap de wil om te spelen terug. Nu ik stilaan de vijftig nader, vraag ik me af: waarom uzelf toch altijd zo willen bewijzen, Tom?’

‘Hij is anders geworden. Toen ik na Het beest in u in de spiegel keek, heb ik beseft dat ik mijn geluk vooral haal uit spelen. Tv-reeksen schrijven en regisseren deed ik vooral om die rollen zelf te kunnen spelen. Ik heb op het bureaublad van mijn computer enkele mapjes staan met nieuwe ideeën voor tv-reeksen en een film, waar ik af en toe aan werk. Maar de komende tijd wil ik mezelf vooral ontwikkelen als speler, zodat ik ooit mijn beste niveau bereik.’

Vette kluiif

In Wachten op Godot speelt Van Dyck de rol van Vladimir en vertolkt Dewispelaere het personage Estragon. Ze zijn twee mannen die op een bankje zitten, conversaties voeren met voorbijgangers Lucky en Pozzo (Koen De Sutter en Nico Sturm) en wachten op Godot. Wie (of wat) Godot is, het is een groot raadsel in de theatergeschiedenis.

‘Het stuk is een ongelooflijke uitdaging’, vertelt Van Dyck. ‘Een vette kluiif, waar ik veel plezier aan beleef. Maar tegelijk is er ook angst. Toneelspelen is heel anders dan acteren voor de camera. Bij film of tv trek je een korte sprint, je speelt een scène een paar keer en daarna nooit meer. Theater is een marathon. Tot december zullen we Wachten op Godot 43 keer spelen. Benieuwd wat dat met mij zal doen.’

‘(lacht) Dat baardje heb ik laten groeien voor filmopnames in Frankrijk, maar die werden door corona geannuleerd. Ik wou een andere look, na mijn kale kop voor Over water. Als ik in de spiegel kijk in de aanloop naar een nieuwe rol, wil ik dat de Tom Van Dyck die ik ken langzaam verdwijnt.’

‘Ja, ik heb veel ensceneringen gezien. Onder meer van Bert André zaliger, met wie ik heel goed bevriend was. Ik vind de stukken van Beckett heel geestig. Hij was een grote fan van Buster Keaton, en dat voel je. Vladimir en Estragon zijn een oerduo, net als De Dikke en De Dunne. Tegelijk is Wachten op Godot een heel poëtisch en confronterend stuk. Zeker nu, in een tijd waarin we wachten op een vaccin om ons leven te herpakken. In de tekst staat: “Kom hier dat ik u vastpak. Of nee ... Nu niet.” Dat zijn de woorden van Beckett, al zullen kijkers denken dat wij het hebben herschreven. (lacht)

‘Moeten wij rekening houden met een aantal voorwaarden? Ja. Moeten we vrezen dat de censuurpolitie aan de deur komt? Nee, dat niet. Beckett schreef Wachten op Godot in 1952 voor een klein theatertje in Parijs. Wij brengen het in de Waagnatie, een immense hangar van 90 bij 35 meter, waarbij het publiek alles volgt via hoofdtelefoons. Ik durf te hopen dat het een bijzondere ervaring wordt.’

Happy few

Van Dyck richtte na zijn afstuderen mee het collectief De Roovers op, dat hij al na een jaar verliet. Hij speelde en regisseerde bij De Tijd en bij Toneelhuis, waar hij vertrok na een aanvaring met toenmalig artistiek leider Luk Perceval. Onder de vlag van zijn eigen

'vermakelijkheidsbedrijf' De Kempvader speelde hij voor het laatst in Kaatje is verdrongen (2004) en regisseerde hij in 2007 zijn laatste voorstelling Kleine Tony , twee toneelteksten van de Nederlander Alex van Warmerdam.

Van Dyck verwijst naar hem als de reden voor zijn tijdelijke theaterstop. 'Op een avond waren ik, mijn vrouw (actrice Alice Reijs, red.) , Alex en zijn vrouw (Annet Malherbe, red.) aan het tafelen in mijn tuin. Ik vertelde hem hoe ik in Kleine Tony een huisje op scène wilde, omdat ik zocht naar een soort realisme. Ik had het alsmat lastiger met de black box die het theater is, omdat ik mijn verbeelding er niet meer in kwijt kon. Ogen, oorlellen, druppels zweet, dát wilde ik zien. Alex zei (met Nederlands accent) : "Nou ja, dat ken ik helemaal. Jij moet gewoon filmen, man!" (lacht) Ik zat toen al bij Woestijnvis (waar hij tot 2013 werkte, red.) . Zij gaven me het laatste duwtje in de rug om het te proberen voor tv.'

'Ik ben heel omgevingsgevoelig . Ik zal me snel engageren voor de buurt waarin ik woon of de cultuursector waarin ik werk. Ik zit dertig jaar in het vak en besef dat ik in een comfortabele positie zit: ik behoor tot de happy few die kunnen leven van spelen, schrijven en regisseren. Maar rondom mij zie ik zoveel acteurs voor wie de situatie schrijnend is. Ze moeten acteren combineren met jobs in de horeca of de tuinbouw. Of ze worden niet betaald voor repetities. Dan voel ik me verantwoordelijk om me daarover uit te spreken.'

'Voor drie vierde van de acteurs is het niet uit artistieke vrijheid, maar uit pure noodzaak dat ze alle rollen aannemen. Er is een overaanbod van jewelste aan acteurs die met kortetermijncontracten hoppen van het ene naar het andere project, met alle gevolgen van dien. Want waar heb je tegenwoordig nog een plek om te groeien, te mislukken, beter te worden? Een bevriende architect vertelde me dat architecten pas rond hun zeventigste op hun hoogtepunt zijn. Ik ben bang dat veel acteurs die kans niet meer krijgen. Er zijn zoveel jonge gasten die een stuk vijf keer spelen en dat is het dan.'

'Ja, maar velen van hen worden gedwongen in dat makersvlekkje , anders hebben ze geen mogelijkheden om te spelen. Niet elke meubelmaker moet zijn eigen stoelen ontwerpen, toch? Er is niets mis met goed vakmanschap, maar nu kom je als acteur in een theater vaak terecht in een soort Airbnb, je verblijft er even om te spelen en na jou komen weer andere acteurs in andere stukken. Hoe kan talent zich dan ontwikkelen? Ik vergelijk het graag met wielrennen, mijn lievelingssport. Om de top te halen moet je veel kilometers malen.'

'Natuurlijk wil ik niet terug naar de stadstheaters van de jaren 80, maar we missen wel een nieuwe Blauwe Maandag Compagnie. Hoe belangrijk is dat gezelschap geweest voor het theater in Vlaanderen! Als jonge gast wilde ik me maar wat graag aansluiten bij zo'n -model. Grote huizen zijn de ideale plek waar acteurs van verschillende generaties elkaar kunnen ontmoeten. Voor De meeuw haalde Blauwe Maandag Compagnie Jan Declerck terug, naast hem stond de piepjonge Peter Van den Begin. Iedereen dacht: wie is die rare kwiet die hier de pannen van het dak speelt?' (lacht)

'Voetballers hebben al jaren een voordelige situatie, met minder socialezekerheidsbijdragen en een lage bedrijfsvoorheffing. Zoiets zou je toch ook kunnen uitwerken voor artiesten en acteurs? Er is een kunstenaarsstatuut, maar dat is voor de momenten waarop je niet werkt. We hebben net nood aan een beter statuut voor acteurs wanneer ze hun job wél uitoefenen. Als de overheid een deel van een acteursloon betaalt, zou het voor theatergezelschappen veel makkelijker zijn om een grotere groep acteurs samen te brengen.'

'Ja, geef acteurs een soort basisinkomen waar de theaterhuizen nog een deel bovenop leggen, in plaats van dat ze zelf het hele loon betalen. Willen we uitpakken met de cultuursector – Vlaanderen spreekt over "excelleren" – dan is dit een piste om over na te denken. Een andere optie zijn quota voor de besteding van subsidies. Ik ben op zich geen grote fan van quota, maar ik vond het goed dat vroeger in het Kunstendecreet stond hoeveel procent van een subsidie minstens moest gaan naar artistieke lonen.'

'De spagaat kan niet groter zijn. Bij Toneelhuis kunnen we negen weken repeteren en is er op alle vlakken ondersteuning. Ex , naar een toneeltekst van Theatergroep Carver, is een vrije productie die ik volgend voorjaar maak en speel met Alice Reijs, Ariane van Vliet en Lucas Van den Eynde. We hebben budget om drie of vier weken te repeteren, met een technicus die erbij komt een paar dagen voor de première. Afgelopen weekend heb ik met de rekenmachine in de hand proberen te berekenen of het project überhaupt haalbaar is, nu veel cultuurcentra nog niet weten hoe groot de uitkoopsom is die ze kunnen garanderen.'

'In een normale wereld zou zo'n onderneming voor ons perfect lukken, en dus laat ik het beschikbare budget liever voor anderen. Maar nu is het voor de ongesubsidieerde sector hard knokken. Tenzij je gaat toeren met een monoloog of dialoog is het heel onzeker om nu iets te ondernemen.'

'Voor alle duidelijkheid: mijn ideeën over hoe het theater eruit zou kunnen zien, waren geen sollicitatie. Ik heb al zestien jaar geen theater gemaakt, het zou geweldig pretentiefus zijn om te zeggen dat ik nu die functie ambieer. Mijn bekommernis is: hoe kunnen we de speeltuin blijven garanderen én uitbreiden in de toekomst, zodat alle generaties weer samen met elkaar kunnen spelen?'

'Ik ben altijd een beetje een einzelgänger geweest, dat klopt. Maar het idee om repertoire te spelen, zoals Olympique Dramatique doet met Risjaar Drei en Angels in America , of nieuwe teksten van pakweg Alex Van Warmerdam, dat zou ik zeker zien zitten. Ik merk het bij Wachten op Godot en eerder ook bij Over water en De bende van Jan De Lichte : wat een luxe om enkel bezig te moeten zijn met mijn eigen rol en niet met alles wat bij zo'n productie komt kijken.'

Filip Tielens